

Rheolaeth Strategol ar Falansau a Chronfeydd wrth Gefn

Cyngor Sir Ynys Môn

Medi 2025

Amdanom ni

Rydym wedi paratoi a chyhoeddi'r adroddiad hwn o dan adran 17 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 ac adran 15 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2025

Cewch ailddefnyddio'r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys logos ac eithrio fel rhan annatod o'r ddogfen) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng.

Os ydych yn ei ailddefnyddio, rhaid i'ch ailddefnydd fod yn gywir ac ni ddylai fod mewn cyd-destun sy'n gamarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru ac mae'n rhaid i chi roi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle'r ydym wedi nodi unrhyw ddeunydd hawlfraint trydydd parti, bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei ailddefnyddio.

Os oes angen cymorth arnoch gyda'r ddogfen hon

Os hoffech ragor o wybodaeth, neu os oes angen unrhyw un o'n cyhoeddiadau arnoch mewn fformat neu iaith arall:

- Ffoniwch ni ar 029 2032 0500
- e-bostiwch ni: post@archwilio.cymru

Cewch ddefnyddio'r Gymraeg neu'r Saesneg pan fyddwch yn cysylltu â ni – byddwn yn ymateb yn yr iaith yr ydych yn ei defnyddio.

Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.

Mae Archwilio Cymru yn dilyn y safonau archwilio perfformiad rhwngwladol a gyhoeddwyd gan International Organisation of Supreme Audit Institutions (INTOSAI).

Cynnwys

Ciplun Archwiliad	4
Ffeithiau a ffigyrau allweddol	6
Ein canfyddiadau	8
Argymhellion	12
1 Ynglŷn â'n gwaith	14

Ciplun archwilio

Yr hyn yr oeddem yn edrych arno

- 1 Mae Cyngor Sir Ynys Môn yn gyfrifol am ofalu am ei gronfeydd wrth gefn ariannol. Mae hyn yn golygu sicrhau bod digon o arian wedi'i neilltuo i ddelio â digwyddiadau annisgwyl, tra hefyd yn buddsoddi mewn gwasanaethau a seilwaith i gefnogi'r gymuned a chynnal gwerth am arian.
- 2 Edrychodd yr archwiliad hwn ar sut mae'r Cyngor yn rheoli ei gronfeydd wrth gefn. Canolbwyntiodd ar lywodraethu, rheoli risg, adrodd ariannol, a sut mae cronfeydd wrth gefn yn cael eu defnyddio'n strategol i wneud yn siŵr bod arian cyhoeddus yn cael ei reoli'n dda i gefnogi sefydlogrwydd hirdymor.

Pam mae hyn yn bwysig

- 3 Mae defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn yn helpu cynghorau i ddarparu gwasanaethau hanfodol, rheoli risgiau, ac ymateb yn hyblyg i anghenion lleol sy'n newid. Drwy sicrhau gwerth am arian, gall cynghorau gefnogi blaenoriaethau cymunedol, cynnal ymddiriedaeth y cyhoedd a diogelu sefydlogrwydd ariannol hirdymor, gan sicrhau bod adnoddau'n cael eu defnyddio lle mae ganddynt yr effaith gymdeithasol ac economaidd fwyaf.
- 4 Drwy sicrhau rheolaeth gadarn o gronfeydd wrth gefn, gall Cyngor Sir Ynys Môn lywio ansicrwydd ariannol, cefnogi gwasanaethau hanfodol, a chyflawni ei amcanion strategol.

Yr hyn a ganfuwyd gennym

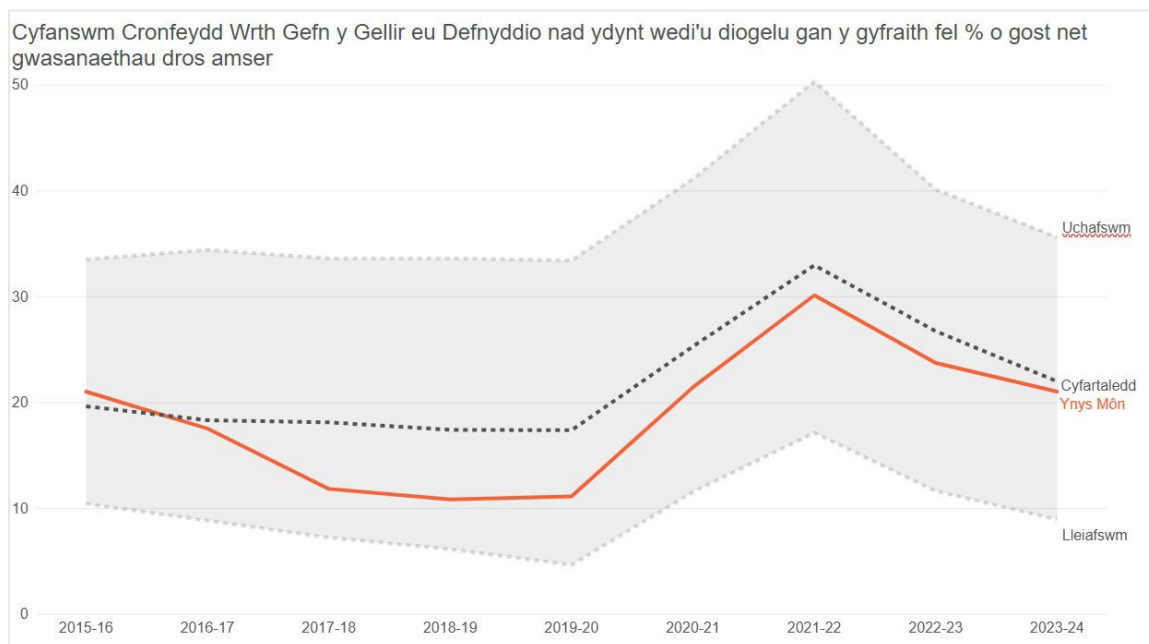
- 5 Mae'r Cyngor yn rheoli ac yn adolygu cronfeydd wrth gefn yn effeithiol ac yn rheolaidd ond byddai'n elwa o sefydlu protocolau ffurfiol ar gyfer eu defnyddio a'u hailgyflenwi. Byddai meini prawf cliriach ar sefydlu a chadw cronfeydd wrth gefn a chynllunio ymlaen llaw ar gyfer eu cynnal a'u cadw yn gwella gwydnwch ariannol hirdymor.

Yr hyn a argymhellir gennym

- 6 Rydym yn gwneud un prif argymhelliad i ffurfioli sut mae'r Cyngor yn sefydlu ac yn defnyddio ei gronfeydd wrth gefn. Dylai hyn wella ei drefniadau wrth ddefnyddio cronfeydd wrth gefn sy'n helpu i sicrhau gwerth am arian.

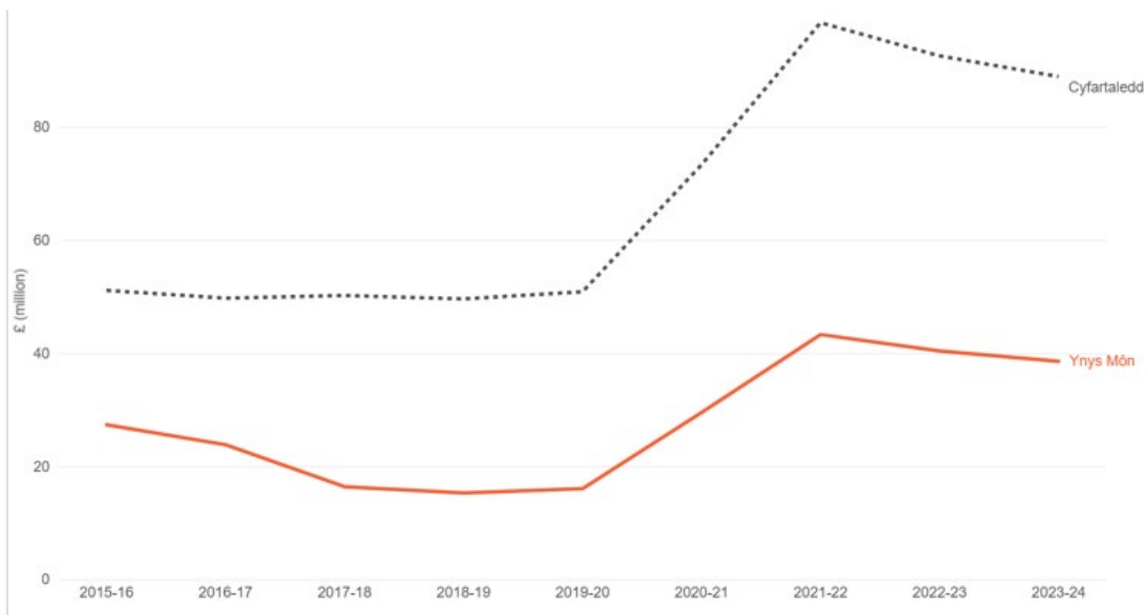
Ffeithiau a ffigurau allweddol

- 7 Mae **Arddangosyn 1** yn dangos pa ganran o wariant Cyngor Sir Ynys Môn a gadwyd mewn cronfeydd wrth gefn defnyddiwyd rhwng 2015-16 a 2023-24. Dangosir hyn ochr yn ochr â'r uchafswm a'r isafswm a gadwyd, a'r cyfartaledd.

Ffynhonnell: Cyngor Sir Ynys Môn drwy [Offeryn Data](#) Cynaliadwyedd Ariannol Llywodraeth Leol Archwilio Cymru

- 8 Mae **Arddangosyn 2** yn dangos cyfanswm y cronfeydd refeniw wrth gefn defnyddiadwy (fesul £miliwn), heb eu gwarchod gan gyfraith a gadwyd gan Gyngor Sir Ynys Môn ochr yn ochr â chyfartaledd Cymru, fesul £miliwn, rhwng 2015-16 a 2023-24.

Ffynhonnell: Cyngor Sir Ynys Môn drwy [Offeryn Data](#) Cynaliadwyedd Ariannol Llywodraeth Leol Archwilio Cymru

- 9 Mae rhagor o ddata ar gael ar Offeryn Data Cynaliadwyedd Ariannol Llywodraeth Leol Archwilio Cymru. Mae'r offeryn hwn yn cymharu data ariannol ar gyfer pob cyngor, parc cenedlaethol ac awdurdod tân ac achub yng Nghymru o 2015-16 ymlaen. Gweler: [Cynaliadwyedd Ariannol Llywodraeth Leol | Audit Wales](#)

Ein canfyddiadau

Mae cronfeydd wrth gefn yn cael eu llywodraethu a'u goruchwylio yn effeithiol

- 10 Mae dull y Cyngor o reoli cronfeydd wrth gefn yn cyd-fynd yn glir â'i strategaeth ariannol gyffredinol. Gwelir tystiolaeth o'r aliniad hwn yn y ffordd y mae asesiad cydnerthedd ariannol y Cyngor wedi'i ymgorffori yn ei Gynllun Ariannol Tymor Canolig, yn dilyn argymhelliad gan archwilwyr mewnol. O ganlyniad, gall y Cyngor gynllunio'n fwy hyderus ar gyfer pwysau ariannol yn y dyfodol, gan gefnogi darparu gwasanaethau yn gynaliadwy.
- 11 Mae'r Prif Swyddog Cyllid yn chwarae rhan allweddol mewn llywodraethu. Mae swyddogion ac aelodau'n derbyn cyngor trwy adroddiadau a chyflwyniadau aml sy'n amlinellu lefelau cronfeydd wrth gefn, defnydd arfaethedig, a risgiau posibl. Mae hyn yn sicrhau bod y sawl sy'n gwneud penderfyniadau yn parhau i fod yn wybodus ac mae'n ddangosydd o atebolrwydd cadarn.
- 12 Mae prosesau'r Cyngor ar gyfer adrodd a chraffu yn glir ac yn hygyrch. Mae ei Gyfrifon diwedd blwyddyn yn cynnwys Datganiad o Symudiad mewn Cronfeydd Wrth Gefn a nodiadau cysylltiedig. Caiff y Datganiad ei adolygu gan uwch swyddogion a'i rannu â phwyllgorau allweddol. Mae hyn yn rhoi hyder i randdeiliaid bod cronfeydd wrth gefn yn cael eu monitro, eu craffu, a'u defnyddio at eu diben bwriadedig.

Mae dealltwriaeth o gronfeydd wrth gefn yn gryf, ond mae protocolau'n anffurfiol

- 13 Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'r mathau o gronfeydd wrth gefn a balansau sydd ganddo. Mae hyn yn amlwg o restr gynhwysfawr yn ei Ddatganiad Cyfrifon, sy'n manylu ar gronfeydd wrth gefn cyffredinol a rhai

wedi'u clustnodi¹. Mae'r eglurder hwn yn caniatáu i randdeiliaid weld sut mae adnoddau ariannol yn cael eu categorioeddio ac yn cefnogi adrodd ariannol tryloyw.

- 14 Mae'r Cyngor yn asesu digonolrwydd ei gronfeydd wrth gefn yn rheolaidd. Er enghraifft, mae meincnodi yn erbyn awdurdodau eraill yng Ngogledd Cymru yn darparu un ffynhonnell sicrwydd bod lefelau cronfeydd wrth gefn yn gymesur. Yn ogystal, cadarnhaodd archwiliad mewnol yn 2024 ymrwymiad y Cyngor i gynnal o leiaf 5% o'i gyllideb refeniw net mewn cronfeydd wrth gefn cyffredinol; targed a lywiyd gan berfformiad yn y gorffennol ac a gynlluniwyd i glustogi yn erbyn pwysau ariannol annisgwyl. Mae'r dull hwn yn helpu i gynnal gwydnwch ariannol ac yn tawelu meddyliau aelodau a'r cyhoedd bod y Cyngor yn gweithredu mewn modd tebyg i awdurdodau lleol eraill.
- 15 Fodd bynnag, nid oes protocol clir yn tywys y Cyngor drwy sefydlu, defnyddio ac adolygu pob cronfa wrth gefn. Gall absenoldeb protocolau ffurfiol arwain at anghysondebau yn y ffordd y mae cronfeydd wrth gefn yn cael eu creu neu eu cymhwyso yn y blynyddoedd i ddod. Mae hyn yn creu risg nad yw cronfeydd wrth gefn wedi'u gosod ar y lefelau priodol sy'n gwneud y defnydd gorau o'r balansau.

¹ Cronfeydd wrth gefn cyffredinol yw cronfeydd a gedwir heb unrhyw ddiben penodol, gan wasanaethu fel rhwyd ddiogelwch ariannol ar gyfer costau annisgwyl, argyfyngau, neu amrywiadau mewn refeniw. Cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi yw cronfeydd a neilltuwyd ar gyfer prosiectau, mentrau neu wariant penodol.

Mae rheoli risg yn llywio strategaeth cronfeydd wrth gefn, ond nid oes cynllun clir ar gyfer cynnal balansau

- 16 Mae'r Cyngor wedi adolygu sut mae ei drefniadau rheoli risg wedi'u hintegreiddio â'i ddull o ymdrin â chronfeydd wrth gefn. Mae cydnerthedd ariannol yn ymddangos fel risg allweddol ar y Gofrestr Risg Strategol, gyda llywodraethu a rheolaeth ohono yn cael eu barnu fel rhai rhesymol gadarn gan archwiliad mewnol yn 2024. Mae'r aliniad hwn yn galluogi'r Cyngor i nodi a chynllunio ar gyfer pwysau ariannol sy'n dod i'r amlwg.
- 17 Mae'r Cyngor yn nodi risgiau fel tuedd optimistiaeth a galw amrywiol yn ei broses o osod cyllideb, gan ystyried y rhain mewn cronfeydd wrth gefn cyffredinol ac wedi'u clustnodi. Er enghraifft, mae cyllideb 2025-26 yn cynnwys dyraniadau i ddiwallu'r galw disgwyledig mewn gofal cymdeithasol a digartrefedd, gan helpu i ddiogelu parhad gwasanaeth ataliol.
- 18 Fodd bynnag, er bod y Cyngor yn dal cronfeydd wrth gefn i ddiwallu risgiau a nodwyd, gan gynnwys apeliadau treth gyngor annisgwyl ac ôl-ddyledion, nid oes unrhyw fesurau ffurfiol ar gyfer adfer cronfeydd wrth gefn ar ôl iddynt gael eu gwario. Mae'r Cyngor yn cymryd yswiriant yn erbyn rhai risgiau, ond mae ei ddull o ailgyflenwi cronfeydd wrth gefn a wariwyd yn aneglur. Gall absenoldeb cynllun strwythuredig i ailgyflenwi danseilio cydnerthedd ariannol hirdymor.

Mae'r Cyngor yn dryloyw wrth ddefnyddio ei gronfeydd wrth gefn, ond gallai wella cyfathrebu ar ddefnyddio cronfeydd wrth gefn

- 19 Mae trefniadau adrodd ariannol y Cyngor yn cefnogi tryloywder drwy ddangos yn glir yr effaith ar gronfeydd wrth gefn. Darperir tystiolaeth drwy ddatganiadau manwl o symudiadau mewn cronfeydd, yn unol â chanllawiau CIPFA. Mae hyn yn rhoi sicrwydd i randdeiliaid bod newidiadau mewn cronfeydd wrth gefn yn cael eu holrhain a'u hadrodd yn gyson.

- 20 Mae'r Cyngor yn cyfleu pwrpas a defnydd cronfeydd wrth gefn i randdeiliaid drwy adroddiadau pwyllgor a dogfennau a gyhoeddir ar ei wefan. Mae'r hygyrchedd hwn yn galluogi craffu ac yn helpu i sicrhau atebolrwydd. Fodd bynnag, er bod opsiynau ar gyfer defnyddio cronfeydd wrth gefn yn cael eu cyflwyno yn ystod ymgynghoriadau cyllideb gyhoeddus, nid yw'r effaith ar lefelau cronfeydd wrth gefn yn eglur. Gall hyn gyfyngu ar ddealltwriaeth o'r canlyniadau hirdymor, gan leihau effeithiolrwydd ymgysylltu â'r cyhoedd.

Defnyddir cronfeydd wrth gefn yn strategol, ond nid oes ganddynt ddull ffurfiol o ran sut y cânt eu sefydlu a'u cynnal

- 21 Mae gan gronfeydd wrth gefn bwrpas strategol clir ac mae'r Cyngor yn alinio ei gronfeydd wrth gefn ag amcanion strategol, gan gefnogi Cynllun y Cyngor a chynaliadwyedd ariannol. Er enghraifft, mae Strategaeth Gyfalaf 2024-29 a'r Rhaglen Gyfalaf yn dangos defnydd wedi'i gynllunio o gronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi; £1.5m wedi'i neilltuo ar gyfer Canolfan Hamdden Plas Arthur a £0.46m ar gyfer uwchraddio seilwaith TG ysgolion, gydag asesiadau achos wrth achos ar gyfer cyllid grant cyfatebol. Mae'r dull hwn yn sicrhau bod adnoddau'n cael eu cyfeirio at brosiectau blaenoriaeth, gan gefnogi darparu gwasanaethau.
- 22 Fodd bynnag, nid oes gan drefniadau'r Cyngor feini prawf ffurfiol ar gyfer penderfynu sut y dylid sefydlu a chynnal cronfeydd wrth gefn. Er bod penderfyniadau wedi'u seilio ar gynllunio blynyddol ac aliniad strategol, mae diffyg protocolau clir yn golygu bod defnyddio cronfeydd wrth gefn yn dibynnu ar arferion cylchol yn hytrach na rheolau tryloyw, cyson a datganedig. Mae hyn yn peryglu gwneud penderfyniadau adweithiol tymor byr nad yw'n rhoi sicrwydd o ddefnydd strategol tymor hir.

Argymhellion

A1 Er mwyn sicrhau ei fod yn defnyddio ei gronfeydd wrth gefn yn strategol, dylai'r Cyngor

1.1 ddatblygu meini prawf i benderfynu sut a phryd y dylid sefydlu cronfeydd wrth gefn; a

1.2 datblygu protocol corfforaethol ar gyfer adolygu cronfeydd wrth gefn.

Atodiadau

1 Ynglŷn â'n gwaith

Cwmpas yr archwiliad

Adolygodd yr archwiliad hwn ddull y Cyngor o reoli ei gronfeydd wrth gefn a'i falansau'n strategol. Canolbwyntiodd ar:

- llywodraethu a goruchwyllo cronfeydd wrth gefn;
- mathau a digonolrwydd cronfeydd wrth gefn;
- y berthynas rhwng rheoli risg a rheoli cronfeydd wrth gefn;
- adrodd ariannol a thryloywder; a
- defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn.

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Cwestiynau

- A oes gan y Cyngor drefniadau llywodraethu a goruchwyllo digonol ar gyfer ei gronfeydd wrth gefn a'i falansau?
- A oes gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o fathau a digonolrwydd ei gronfeydd wrth gefn a'i falansau?
- A yw trefniadau rheoli gwasanaethau a risg y Cyngor yn llywio ei reolaeth strategol o gronfeydd wrth gefn a falansau?
- A yw trefniadau Adrodd Ariannol y Cyngor yn sicrhau tryloywder yn y rheolaeth strategol o'i gronfeydd wrth gefn a'i falansau?
- A oes gan y Cyngor drefniadau i sicrhau bod y defnydd o'i gronfeydd wrth gefn yn effeithiol?

Meini prawf

Ystyriodd yr archwiliad sut y gwnaeth y Cyngor gymhwyso canllawiau CIPFA, (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy) sy'n pwysleisio pwysigrwydd protocolau clir ar gyfer sefydlu, defnyddio ac adolygu cronfeydd wrth gefn. Gwerthusodd rôl y prif swyddog cyllid wrth gynghori ar lefelau cronfeydd wrth gefn, digonolrwydd cronfeydd wrth gefn mewn perthynas â risgiau a nodwyd, a thryloywder adrodd ariannol. Yn ogystal, archwiliwyd sut mae'r Cyngor yn cynllunio ar gyfer defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn, gan gynnwys y meini prawf a ddefnyddir i benderfynu sut a phryd y dylid defnyddio cronfeydd wrth gefn.

Dulliau

Roedd yr archwiliad hwn yn cynnwys adolygiadau dogfennau a chyfweliadau gyda swyddogion ac aelodau.

Amdanom ni

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn cyflawni ei waith â chymorth staff ac adnoddau eraill gan Swyddfa Archwilio Cymru, sef corff a sefydlwyd i gefnogi, cynghori a monitro gwaith yr Archwilydd Cyffredinol.

Archwilio Cymru yw term ambarél Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru. Mae'r rhain yn endidau cyfreithiol ar wahân ac mae ganddynt swyddogaethau gwahanol a amlinellir uchod. Nid yw Archwilio Cymru ei hun yn endid cyfreithiol.

Mae Archwilydd Cyffredinol Cymru yn annibynnol ar Lywodraeth Cymru a'r Senedd. Swyddogaeth yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilio ac adrodd cyfrifon Llywodraeth Cymru, y GIG yng Nghymru a chyrff cyhoeddus cysylltiedig eraill, ynghyd â chyfrifon cynghorau a chyrff llywodraeth lleol eraill. Mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn adrodd defnydd y sefydliadau hyn o adnoddau ac yn awgrymu ffyrdd y gallent wella.

Archwilio Cymru

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a
galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

We welcome correspondence and
telephone calls in Welsh and English.